

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי גר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ו

פרשת שופטים

א. ספורנו.

פרק כ' פסוקים א', ה', ט':

כ. (א) כי הנא למלחמה. לחוצה לארץ, שבמלחמת מצות לא היו שם שבים מעורכי המלחמה, אלא אפילו "חתן מחדרו וכלה מחופתה" (יואל ב טז).
(ה) פן ימות במלחמה איש אתה והנכני שמא יש עליו עבירה שבשבילה יענש בזה העונש המבואר בתוכחות, ויוק לאחיו שיניא את לבם וזולתו.
(ט) ופקדו שרי צבאות. אחרי הזרת החוזרים, שמא יפקדו לשר צבא אחד מהחוזרים, וימס לבב כל צבאו, כאמרו "הך הכפתור וירעשו הספים" (עמוס ט א).

אלות

1. על איזה קושי מנסה פרשנו להשיב פסוק א'?
2. איך פרשנו מפין את הנאמר פסוק ה' ומה הנימוק לדעתו לדין זה?
3. מה חידושו פקדו את פסוק ט'?
4. איך פרשנו מפין את הפסוק ה' מספר צמור?

* * *

ב. רמב"ן.

פרק כ' פסוק ו':

(ו) וטעם ולא חללו. שלא באה השנה הרביעית כי המנהג בכרם בבא תבואתו שיחולו⁴² שם וילכו בו בחלילים. וצוה הכתוב שיהיה כל פריו קדש הלולים⁴³, שיהללו את השם הנכבד בשמחה הגיאה. ויתכן שיהיה פירוש ולא חללו. שלא עשאו חולין. והוא הפדיון⁴⁴ שהזכירו רבותינו * מלשון כי חלל יהודה קדש ה'⁴⁵, ולא יחלל זרעו⁴⁶:

אלות

1. נני פירושי שונים נותן פרשנו למה: "ולא חללו", התוכל להסביר?
2. מה ההבדל העקרוני בין שני פירושי אלה?

* * *

ג. המשתדל.

פרק כ', פסוק ו':

[ו] וזא חללו: לא הוציא פריו לחולין, וזה על ידי אכילת פרי השנה הרביעית בירושלים (ויקרא י"ט כ"ד), וככאן ואילך נעשה פריו חולין (שם כ"ה), ואין הכוונה על הפדיון, כי אין הפדיון מחוייב, אלא אם לא יוכל להביא הפירות לירושלים, יפדה אותם בדמים ויאכל הדמים בירושלים, על דרך שנאמר במעשר שני (למעלה י"ד כ"ד כ"ה), ועיקר המצווה אינו אלא האכילה בירושלים, וכשעשה מצווה זו, חרי הנטע יצא מקדושתו, ומה שיצמח בו בשנה הבאה הוא חולין גמורין.

אלות

1. איך פרשנו מפין את הנאמר כאן?
2. מה הוא מסביר ומרחיב את הצנין לפיו יופן מהי מטרת מחורו מן הצבא?

* * *

לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרון כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור (כ' י"ט)
לשון פסוק זה דרוש להקרא בסירוס, כזה, כי תצור אל עיר לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרון ואותו לא תכרות (כדי) לבא לפניך במצור כי האדם עץ השדה כי ממנו תאכל. ויתבאר בזה טעם הדבר מאיסור השחתה וענינו, וכפי שכתוב לפנינו קשה לברר הסבה והמסובב.

דבר סירוס לשון במקרא איננו דבר חדש, והוא חזון נפרץ, וכמה וכמה פסוקים בתורה שדרושים בהכרח להקרא בסירוס, וכמו שאמרו חז"ל "מקרא זה מסורס" (סוטה ל"ח א'), ובבב"ב (ק"ט ב') סרס המקרא ודרשהו.

דעיינ בקדושין ע"ח ריש ע"ב, וכ"כ רש"י בפ' ויקרא בפסוק והקטיר המזבחה (א' ט"ו) ובפ' אמור בפסוק וינזרו מקדשי בני ישראל (כ"ב ב') ובפ' חקת בפסוק ורחץ בשרו במים (י"ט ו') ועוד בכמה מקומות, והארכנו מזה במקום אחר.

וראוי להעיר דרך כלל על ענין פרשה זו כי ראוי הוא להיות למוסר ולתוכחה להנהיגים בעת מלחמה ומצור להשמיד ולכלה את כל הבא בידם במדינת השונא. ויותר מזה בעת שיחשבו כי הדבר והחפץ עוצר אותם מהצלחת מלחמתם או מלהביא במצור את מדינת האויב, ואז יהרסו ויחבלו ויבלעו כל דבר חפץ יקר וכל כלי חמדה, יהרסו בתים ויחבלו כרמים, ולא רק לכוונת מהלך המלחמה או אפשרות המצור, אך גם לנקום בהשונא. והנה רואים אנו כי תורתנו חסה גם על עץ אשר רק ספק בה אם תוציאה פירות ואפילו אם תעכב המצור, אין להשחית מאומה, וזה מורה, כי תורתנו דרכיה דרכי נועם, וראויה להיות למופת לכל באי עולם.

אלא

1. איך פרשנו מספיק כי צריך לסרס את הפסוק על מנת להפינו לאישור?
2. מהצדנות זו מלאך אותנו פרשנו איך התראה דואלת לטבא ולמסור האדם, תספיק?

* * *

ה. רש"ר הירש: פרק כא' פסוק ז'

ואף על פי כן מחדדים ומעריכים כדי למצוא את שלטונות אותה עיר שהרוצח היה כנראה אחד מתושביה. אולם אם נשקול את הדברים בעינינו נוסף נראה שהכל מסייע לפירוש חכמי בכל. עצם לשון הכתוב ידינו לא שפכה וגו' מוכיח שהוקנים מיטהרים מאשמת השותפות לפשע ואין הם באים להיטהר מן ההאשמה שהעלימו עיניהם מן הרוצח לאחר מעשה הרצח. נשקול עוד את מה שכבר עמדנו עליו בפ' פסוק א על יסוד ההלכות שנידונו שם: מצות עגלה ערופה עוסקת במקרה שההרוג הושאר כמות שנפל, וכך

הושמו השלטונות ללעג ולקלס. יש רק מקרה אחד שאותו לעג הוא מוצדק באמת; הרי זה המקרה שההרוג היה שרוי במצוקה באשמת שלטונות העיר, וכך נאלץ ללסטם את הבריות ונהרג על ידי המותקף תוך כדי הגנה עצמית. במקרה זה ההורג חף מכל פשע, ויש מקום ללמד זכות גם על הנהרג. והאשמים האמיתיים הם שלטונות העיר שהעלימו עיניהם ממצוקת ההרוג ולא קיימו בו את החובה המוטלת על ציבור יהודי. אותה אפשרות יכולה להיאמר גם ביחס לרוצח: בפשיעת השלטונות נשאר הרוצח במצוקתו עד שנאלץ לרצוח תוך כדי מעשה שוד. אלא שהתלמוד הבבלי נקט את המקרה של הנהרג השרוי במצוקה, שכן במקרה זה הרי הרוצח חף מכל פשע. הפירוש הבבלי גם נמסר בתלמודנו ביתר דיוק, שהרי השילוח בלא מזון נזכר שם כפירוש של "ידינו לא שפכה" והוא מבטא אפוא את

(ז) וענו ואמר ידינו וגו'. במשנה סוטה מה ע"ב נתבאר מלים אלה כך: "ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו, וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא שלא בא לידנו ופטרנוהו בלא מזון ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה"; ומפרש רש"י: "לא נהרג על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל ידי כך נהרג". אולם נראה מלשון רש"י שבמשנה היה כתוב רק: "אלא שלא בא לידנו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו", ואילו המלים "בלא מזון" ו"בלא לוייה" נוספו למשנה מתוך ברייתא המובאת על ידי הגמרא לצורך ביאור.

גם בירושלמי כתוב במשנה רק: "אלא שלא בא לידנו ופטרנוהו, לא ראינוהו והנחנוהו"; ומפרשת שם הגמרא: "רבנן דהכא (חכמי ארץ ישראל) פתרין קרייא בהורג, ורבנן דתמן (חכמי בבלי) פתרין קרייא בנהרג; רבנן דהכא פתרין קרייא בהורג: שלא בא על ידינו ופטרנוהו, ולא ראינוהו והנחנוהו ועימעמנו על ידינו; ורבנן דתמן פתרין קרייא בנהרג: לא בא לידנו ופטרנוהו בלא לוייה, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא פרנסה".

במבט ראשון היתה הדעת נוטה לקבל את פירוש חכמי ארץ ישראל, שהרי הרוצח הוא זה שאיננו מוכר, ואילו הנרצח יכול להיות אדם מוכר שגם עיר מולדתו היא ידועה;

האפשרות של שותפות אמיתית לסיבת הפשע; ואילו בתלמוד הירושלמי הזכירו את השילוח בלא מזון כפירוש של ועינינו לא ראו. נמצאת אומר: דבר גדול אומרים זקני העיר על פי התלמוד הבבלי: אצלנו אין משאירים אדם במצוקתו, עד שיהא נאלץ לעשות פשע מחמת מצוקה!

על כתיב "לא שפכה" ראה פי' ויקרא כא, ה. כתיב זה מתאים ללשון יחיד, כאילו נאמר: "ידנו לא שפכה", ולפיכך אפשר שגם רעיון זה רמוז כאן בכתיב זה: אין הם מתוודים רק בשם עצמם כרבים האומרים וידוי אישי, אלא הם מתוודים בשם הכלל שהם מייצגים אותו בחוגים צריכי ורחבים יותר. **אלול**

פרשת שופטים

1. מה נאמר פסוקי צנין לה ואיך רש"י מרחיב זאת?
2. פרשנו מביא את דברי שני התלמודים (הבבלי והירושלמי), אין ניתן להסביר צנין לה פני אופנים שונים כל כך?
3. מה ההבדל העקרוני ביניהם ומה נראה יותר קרוב לפסוק הסוק?
4. פרשנו מצד צמדת הבבלי, למה?
5. האם הקרי והכתוב של המלה: "שפכה" מסייעת לזו?

1. רש"ר הירש.

פרק כא', פסוקים ח'-ט':

עגלה ערופה איננה מנויה עם הקדשים; אך הואיל וקיום מצותה מביא לידי כפרה, נוהגות בה אחדות מהלכות הקדשים: "כפרה כתיב בה כקדשים". משום כך אסור שהיא תהיה טריפה, אף על פי שאין היא נפסלת על ידי מום, כאמור כבר לעיל (חולין יא ע"א). משום כך היא אסורה בהנאה כבר מחיים, משעה שהובאה לנחל איתן: "ירידתה לנחל איתן היא אסורה" (קידושין נו ע"א; וכבר אמרנו לעיל בפ"י פסוק ד שהיא נשאת אסורה גם אחרי עריפתה); משום כך כל מעשיה חייבים להיעשות ביום: "כל היום כשר — לעריפת העגלה" (מגילה כ ע"ב כ"א ע"א); ולפיכך עריפת העגלה מועילה "לטהרה מידי נבלה" (זבחים ע ע"ב), ודין דומה נוהג גם במליקת יחטאת עוף ועולת עוף. נותר לנו עוד לחפש את הרעיון הבא לידי ביטוי בעריפת העגלה בנחל איתן.

וידוי זקני העיר, על פי משמע לשון הכתוב ועל פי פירוש חכמי בבל, בא לטהר אותם רק מן החשד של שותפות עקיפה בסיבת הפשע; אולם רק מחשבה מעמיקה מעלה על הדעת את החשד הזה, וכנגד זה ההשערה עולה מאליה שהשלטונות התרשלו מתוך אדישות מלהעמיד את הפושע לדין, ודוקא חשד זה איננו נסתר על ידי דברי הווידוי. משום כך היה זה קרוב לומר שעריפת העגלה נותנת ביטוי סמלי לחומרה היתרה שכלל ישראל ונציגיו מתייחסים בה לפשע הרציחה, ולפי זה העגלה מסמלת את הרוצח והמעשים הנעשים בה ותוצאותיהם מייצגים את התוצאות הנובעות מן הרצח.

אלול

1. כמה "צאלה צרופה" דומה לפרקנות קדושים ופאה היא שונה ולמה?
2. מה פא וידוי זקני העיר לצלות, ואיך?
3. התרשלות מתוק אדישות" איך זה נלמד כאן ומהי התאופה הנדרשת לכך?
4. איך ניתן לפרש שהצאלה פאה לסמל את הרוצח דוקא?
5. איך - למה פק - הצאלה דוקא מסמלת את הנרצח?
6. פמי ופאה תלויה הכפרה?
7. איך הרוצח נצפה: "מחוסר עתיד" ומה משמעותו?
8. איך ומתי מתקיים: "ואתה תפצר"?

אלא שנראה ממשמע לשונה של אגדה (סוטה מו ע"א) שהעגלה איננה מסמלת את הרוצח אלא את הנרצח. שהרי כך נאמר שם: "מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל? אמר הקב"ה: יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות; מאי פירות? אילימא פריה ורביה, אלא מעתה אזקן ואסריס הכי נמי דלא ערפינו? אלא מצות". אולם אין ספק שהשקלא-וטריא של ההלכה (סנהדרין נב ע"ב) רואה בעריפת העגלה דוגמה להריגת רוצח: "הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה, מה

להלן בסייף ומן הצואר, אף כאן בסייף ומן הצואר, אי מה להלן" וכו' ע"ט; ונראה אחרי עיון נוסף שגם האגדה שבסוטה איננה משקפת תפיסה אחרת. שהרי נאמר באגדה זו שהעגלה מכפרת על שלילת עתידו של הנרצח; אולם הכפרה איננה תלויה בכך שיכירו את החמס שנעשה בו, אלא הכפרה תימצא על ידי ההכרה שמי שחמס ממנו את עתיד חייו קיפח באותה שעה את זכותו שלו לחיים. מי ששלל מאדם את עתידו בעולם הזה, הוא עצמו אין לו עתיד בעולם הזה, ואם קצרה יד בית דינו של האדם, השגחת ה' תקיים בו את הדין שלא נעשה בידי אדם. בחוסר תקווה לעתיד הוא ימצא את סופו על אדמה מחוסרת עתיד.

בהתאם לכך גם באגדה זו העגלה איננה מסמלת את ההרוג אלא את ההורג שעדנו חי, והיא מייצגת את תוצאות מעשה הרצח שישבו על ראש הרוצח: כל רוצח נעשה בשעת הרצח מחוסר עתיד של פירות ומעשים והוא בבחינת "עגלת בקר אשר לא-עבד בה אשר-לא משכה בעל", והאדמה שמתחתיו תהיה "נחל איתן אשר לא-יעבד בו ולא יזרע", וכך ימצא את סופו. והשוה את הדבר שנאמר לרוצח הראשון: "כי תעבד את-האדמה לא-תסוף תת-כחה לך נע ונד תהיה בארץ" (בראשית ד, יב).

ואח"כ נמצא ההורג).
 איננו פוטר מן החובה הזאת, אם אחר כך יובא הרוצח לבית הדין (ע"י סוטה מז ע"א ע"ב); תוספות כתובות לו ע"ב ד"ה ר"א.
 ערופה יבוצע ברצח ביד בית דינו של האדם, כאשר הוא ומעשהו יעמדו לדין. וגם קיום מצות עגלה ערופה איננו פוטר מן החובה הזאת, אם אחר כך יובא הרוצח לבית הדין (ע"י סוטה מז ע"א ע"ב); תוספות כתובות לו ע"ב ד"ה ר"א.
 (ט) ואתה תבער. מה שבוצע דרך סמל על ידי עגלה